

Lagar, regler och normer

Lagar



Det här är offlineversionen av *Lagar, regler och normer*. Följ länken för att komma åt ytterligare material som övningar, interaktiva element, filmer med mera.

<https://laromedel.ne.se/material/reader/189/5857>



3DRENDERINGS/SHUTTERSTOCK

Sverige är en **rättsstat**, vilket innebär att den politiska makten (riksdagen och regeringen) inte får påverka hur domstolarna dömer. En annan viktig princip är att alla medborgare är *lika inför lagen*, det vill säga att lagarna gäller alla och tillämpas på samma sätt oavsett vem det gäller.

I Sverige stiftas lagarna av riksdagen. Årligen tillkommer ett stort antal **lagar** och **förordningar**. En del är mindre ändringar av gällande lagar. Andra är helt nya lagbestämmelser. Lagtexterna ska var så exakta som möjligt och inte kunna missförstås. De ska inte heller gå att ändra hur som helst.

Det ska också finnas bestämmelser som talar om vad som händer om vi bryter mot lagarna. I Sverige ska det också finnas **rättssäkerhet** för alla. Det innebär att var och en ska kunna överklaga en dom om man tycker att domstolen har dömt fel.

Rättssäkerhet innebär också att det är åklagaren som ska bevisa att den anklagade begått brottet. Det är inte den anklagade som ska bevisa att han eller hon är oskyldig. Alla ska anses vara oskyldiga tills motsatsen har bevisats.

Medborgarna har en skyldighet att känna till lagarna. Ingen kan undgå straff genom att påstå att man inte kände till att en viss handling var förbjuden.

Ord och begrepp

Ordlista: Lagar, regler och normer

Lag är en regel som stiftas av riksdagen.

Förordning är ungefär detsamma som en lag men den beslutas av regeringen i stället för av riksdagen.

Rättssäkerhet innebär att ett land har lagar som skyddar den enskilda medborgaren mot orättvisa ingrepp från samhället.

Överklagande är olika sätt att få en högre domstol att ompröva en dom eller ett beslut som en lägre domstol fattat.

Åklagare är en person som är anställd av staten för att i domstol bevisa att personer är skyldiga till brott.

Norm är en typ av oskriven lag eller bestämmelse.

Regler

I ett samhälle finns också många regler och bestämmelser som inte är lagar. Ett tydligt exempel är idrottsrörelsen, som har gemensamma regler för idrottsföreningar och deras medlemmar. Exempel på sådana regler är dopningsregler, tävlingsregler, regler om föreningsbyten och regler för ekonomisk ersättning till idrottsmän.

På liknande sätt har de flesta skolor speciella ordningsregler som beslutats på olika sätt, ibland tillsammans med eleverna.



SVEN SIMON/DPA/IBL

- En dopad Ben Johnson vinner 100 meter i OS 1988. Han diskades senare.

Normer

Normer är en typ av oskrivna lagar och bestämmelser. Vi lär oss att följa de normer vi fått genom uppfostran och umgänge med familj och vänner. Att tacka för maten, att hälsa när man möter någon, att inte tränga sig före i en kö och att lämna sin sittplats till äldre är exempel på normer.

Den som bryter mot de gällande normerna blir inte formellt straffad, till skillnad från den som bryter mot lagen eller vissa regler. Däremot reagerar ofta andra människor negativt när någon bryter mot normerna. Det är detta som får de flesta av oss att bete oss på ett sätt som våra medmänniskor förväntar sig.

Hur människor förväntas bete sig är olika i olika sammanhang. Svenska normer stämmer ofta inte överens med de som gäller i andra länder.



PER-OLOF SÄNNÅS/AFTONBLADET/IBL

■ En kö av folk som hoppas fynda på elektronikdjan Experts utförsäljning på Kungsgatan i Stockholm 2012.

Normkonflikter

I ett samhälle där människor från olika kulturer möts uppstår lätt *normkonflikter*. Normer som gäller i den ena gruppen stämmer inte överens med en annan gruppns normer.

I Sverige lever invandrargrupper som kommer från länder där andra normer gäller. Detta kan bli problem för de barn som möter andra normer i skolan och bland kamraterna än hemma. Vems normer ska gälla – skolans eller föräldrarnas normer?



HÅKAN RÖJDER

■ Vad är rätt och fel på din skola? Hur uppträder ni mot varandra? Känner alla sig trygga på skolan? Har ni diskuterat värdegrunden i er klass? Hur ser din värdegrund ut? Hur ser din idealskola ut?

Lagarna förr

Att stifta lagar är inte ett modernt påhitt. I alla utvecklade samhällen som vi känner till genom historien har det stiftats lagar, även om dessa ofta var enklare och entydigare förr än de är i dag.

De äldsta svenska lagarna är från medeltiden, de så kallade landskapslagarna. Dessa nedtecknades på 1200-talet men hade funnits som muntlig tradition i flera hundra år. Den äldsta bevarade lagboken i Sverige är Västgötalagen från 1280-talet.

Straff förr

I gamla tiders lagar var straffen mycket hårdare än i dag. Dödsstraff utdömdes för flera brott. I vissa fall utsattes dödsdömda för **stymning** och **spö- och risstraff** innan de slutligen avrättades. Det var också vanligt att man använde tortyr för att tvinga fram bekännelser av misstänkta brottslingar.

Fängelsestraffen var också betydligt grymmare förr. Fångar kedjades fast vid väggen i fuktdrypande fängelsehålor, som de aldrig fick lämna under hela fängelsetiden. Det var vanligt att fångar dog under fängelsevistelsen på grund av misshandel, svält och sjukdomar.

Straffen utdelades ofta offentligt, det vill säga inför allmänheten. Det var ett sätt att avskräcka medborgarna från att begå brott.



YAVUZ SARIYILDIZ/SHUTTERSTOCK

Det dröjde långt in på 1900-talet innan lagarna och straffen blev mindre grymma. Myndigheterna började då betrakta brottslingen som en människa som inte bara skulle straffas utan också återanpassas till normalt samhällsliv.

Den sista avrättningen i Sverige verkställdes 1910. Dödsstraffet avskaffades i fredstid 1921 och i krigstid 1972.

Sammanfattning

Lagar, regler och normer

- Sverige är en rättsstat där alla är lika inför lagen.
- Politikerna får inte påverka hur domstolarna dömer.
- Riksdagen stiftar lagarna.
- Förordningar liknar lagar men beslutas av regeringen.
- Medborgarna har skyldighet att känna till lagarna.
- Det finns många regler och bestämmelser som inte är lagar, till exempel i skolan och inom idrotten.
- Normer är en typ av oskrivna lagar och bestämmelser.
- Förr i tiden var straffen betydligt hårdare och det var vanligt med kroppstraff.
- I Sverige avskaffades dödsstraff i fredstid 1921 och i krigstid 1972.